

پیامدهای شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه بر سوره نور

زینب الهدی رضائی^۱

چکیده

شایعه‌سازی و دروغ‌پردازی، از گناهان بزرگ اجتماعی است که گاهی زندگی افرادی را به خطر می‌اندازد و یا به از بین رفتن آبروی جمعیتی می‌انجامد. اسلام برای جلوگیری از بروز چنین خطرهای بزرگی، به مسلمانان دستور می‌دهد که به هر گزارشی ترتیب اثر ندهند و خبر هر گوینده‌ای را نپذیرند، بلکه گزارش کسانی را بپذیرند که در آن‌ها حالت خداترسی باطنی و نیز عدالت و وثوق و اطمینان وجود دارد و این صفات، آنان را از شایعه‌سازی و جعل اکاذیب و نقل خبرهای بی‌اساس و دروغین باز می‌دارد. یکی از سوره‌های که به پیامدهای شایعه پراکنی علیه مسلمانان می‌پردازد، سوره نور است. تحقیق حاضر به هدف تبیین پیامدهای شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه بر سوره نور به روش توصیفی و تحلیلی به رشته تحریر در آمده است. یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که شایعه سازی پیامدهای فردی مانند کیفر دنیوی و اخروی، پیروی از خطوات شیطان، خدشه دار کردن آبرو و حیثیت مسلمانان را به دنبال دارد. پیامدهای اجتماعی این امر، ایجاد جنگ روانی و اشاعه فحشا در جامعه می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: پیامد، سوره نور، شایعه پراکنی، مسلمانان.

^۱. دانش آموخته سطح ۲، مدرسه علمیه حضرت زینب (سلام الله علیها)، zeinabr77@gmail.com

مقدمه

جعل و پخش شایعات دروغین و نگران کننده یکی از مهم‌ترین شاخه‌های جنگ روانی توطئه‌گران است. هنگامی که دشمن قادر نیست از طریق رویارویی باحق، صدمه‌ای وارد کند. دست به پخش شایعات می‌زند و از این طریق افکار عمومی را نگران و به خود مشغول ساخته و از مسائل ضروری و حساس منحرف می‌کند. شایعه‌سازی یکی از سلاح‌های مخرب برای جریحه‌دار ساختن حیثیت نیکان و پاکان و پراکنده ساختن مردم از اطراف آن‌ها است. برهمن اساس خداوند متعال در قرآن کریم به دوری از شایعه دعوت نموده است. یکی از سوره‌های که به پیامدهای شایعه پراکنی پرداخته است سوره نور است.

سوره نور بیست و چهارمین سوره قرآن و از سوره‌های مدنی که در جزء ۱۸ قرآن است. سوره نور احکام فقهی بسیاری چون حدّ زنا و نسبت زنا دادن (قذف) و واجب بودن حجاب برای زنان را بیان می‌کند. همچنین در این سوره به ماجرای افک و مسائل مربوط به نکاح و افتراء، بهتان، تهمت اشاره شده و از اشاعه فحشاء نهی شده است.

از بلاهای بزرگی که دامنگیر جوامع مختلف می‌شود و روح اجتماعی و تفاهم و همکاری را در میان آنها می‌کشد، مسئله شایعه‌سازی و نشر شایعات است. بسیار می‌شود که شایعات اعتماد عمومی را متزلزل می‌سازد و افراد جامعه را در انجام کارهای لازم سست و مردد می‌نماید. تحقیق حاضر به هدف تبیین پیامدهای شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه بر سوره نور پاسخگوی سوالات زیر است؟

۱- پیامدهای فردی شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه بر سوره نور کدامند؟

۲- پیامدهای اجتماعی شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه بر سوره نور کدامند؟

در زمینه شایعه در ذیل تفاسیر آیات مرتبط مفسرین مطالبی را نوشته‌اند. از جمله نگارش‌هایی که در این زمینه به رشته تحریر در آمده است عبارتند از:

کتاب با عنوان «شایعه از نگاه قرآن: زمینه‌ها، پیامدها، راه‌های رویارویی»؛ نوشته مجتبی میرزایی، فخره فراهانی. (۱۳۹۳) نویسندگان در این کتاب به بیان و تحلیل زمینه‌ها و عوامل شکل‌گیری شایعات

از یکسو و ارائه راهکارهای برون‌رفت از این آسیب مخرب از سوی دیگر که قرآن در پیش روی ژرف اندیشان قرار داده است، پرداخته است.

مقاله «شایعه در قرآن و روایات و امنیت جامعه» نوشته نهله غروی نایینی، نصرت نیلساز، فاطمه پنبه دانه زاده (۱۳۹۱) که نویسندگان در این مقاله به تعریف شایعه بر مبنای قرآن کریم و دو اصل اهمیت و ابهام که محورهای اصلی پدید آمدن شایعه اند پرداخته‌اند.

مقاله «روانشناسی شایعه و روش های مقابله» ، نوشته غلامعلی افروز (۱۳۹۷)، که نویسنده در این مقاله به شایعات با توجه به ماهیت و قدرت تأثیرگذاری آن و روش‌های پیش‌گیری و کنترل شایعات اشاره کرده است. اما مقاله پیش رو به پیامدهای فردی و اجتماعی شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه برسوره نور پرداخته است.

۱- مفهوم شایعه

شایعه در لغت مؤنث شایع و جمع شایعات به معنای خبری بی‌اصل و نادرست است. و در اصطلاح به معنای خبر نادرست ساختن، خبرهای نادرست و بی اساس شیوع دادن، نشر اکاذیب و خبرهای بد و نشر اراجیف است. این صفت از اخلاق ذمیمه و صفات ناپسندیده ی انسانی و حاکی از سوء سریره آدمی یا خفت روح او می باشد.^۱

۲- پیامدهای فردی شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه برسوره نور

از دیدگاه قرآن کریم جو جامعه اسلامی نباید جو تهمت و بهتان و افترا و بدگویی باشد. مردم مسلمان موظفند هرزمان چیزی در مورد برادران و خواهران مسلمان خود شنیدند، مادامی که به سرحد یقین قطعی (نه ظن و گمان) نرسیده اند که جای شک و شبهه نباشد، و یا بینه شرعی اقامه نشده است، آنچه می شنوند ، نقل نکنند. اسلام از پخش این نوع خبرهای کثیف و ناپاک و آلوده ناراضی است.^۲

۱. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۲، ص ۱۷۷۲.

۲. حسینی، معارف و معاریف، ج ۳، ص ۸۳۲.

۳. مطهری، آشنایی با قرآن ، ج ۴، ص ۴۷.

قرآن کریم بر اساس سوره نور به پیامدهای فردی شایعه پراکنی علیه مسلمانان پرداخته است. از جمله این پیامدها:

۲-۱- کیفر دنیوی و اخروی

از ویژگی‌های بسیار مهمّ دین اسلام که از مؤلفه‌های مؤثر در جامعیت این دین محسوب می‌شود، تبیین جرم‌ها و گناهان، و بیان ناهنجاری‌های آن و به تبع، بیان کیفر اخروی و دنیوی آن است. شایعه از گناہانی است که خداوند در سوره نور برای آن کیفر عظیم دنیوی و اخروی بیان نموده است. «إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ»؛ در واقع کسانی که آن دروغ بزرگ را (به میان) آوردند، گروهی پیوسته از شما هستند؛ می‌پندارید که آن (ما جرا) برای شما بد است، بلکه آن برای شما نیکوست؛ برای هر انسانی از آنان، آن گناهی است که بدست آورده است؛ و کسی از آنان که عمده آن (دروغ) را سرپرستی کرد، عذاب بزرگی برای اوست.

این آیات به داستان افک اشاره می‌کند، که اهل سنت آن را مربوط به عایشه ام المؤمنین دانسته‌اند، ولی شیعه آن را درباره ماریه قبطیه مادر ابراهیم می‌داند و از آیات بر می‌آید که به بعضی از خانواده رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) نسبت فحشاء دادند و نسبت دهندگان چند نفر بوده و داستان را در میان مردم منتشر کرده و دست به دست گردانده‌اند، و نیز به دست می‌آید که بعضی از منافقین یا بیماردلان در اشاعه این داستان کمک کرده‌اند، چون به طور کلی اشاعه فحشاء در میان مؤمنین را دوست می‌داشتند، و لذا خداوند این آیات را نازل کرده، و از رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) دفاع فرمود: «قَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ» معنایش این است که شما مؤمنین و مؤمنات که شنونده افک بودید نگفتید که این مطلب افک و دروغی است آشکار، با اینکه بر حسب قاعده دینی خبری که مخبر

^۱. نور: ۱۱.

آن علمی بدان ندارد، و ادعایی که مدعی آن شاهی بر آن ندارد، محکوم به کذب است، چه اینکه در واقع هم دروغ باشد، یا آنکه در واقع راست باشد.^۱

در ادامه خداوند متعال به شایعه پراکنان هشدار عذاب داده و می‌فرماید: «وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ»؛ بنابر این آیه مذکور اگر فضل و رحمت خدا را مقید به دنیا و آخرت کرده برای این بوده که دلالت کند بر اینکه عذابی که در ذیل آیه می‌آید عذاب دنیا و آخرت (هر دو) است.^۳

در این آیه برای تهمت زندگان دو مجازات بیان شده است: تهمت زندگان گرفتار عذابی بزرگ خواهند شد که این مجازات اخروی آنان است. همچنین تهمت زندگان نمی‌توانند چهار شاهد بیاورند؛ بنابراین دروغ‌گو و مستحق مجازات قضایی در دنیا هستند، یعنی باید حدّ کذب بر آنان جاری گردد. همه‌ی تهمت زندگان و شایعه‌پراکنان سهمی از گناه دارند، ولی سردمداران و بنیان‌گذاران این جریان مسئولیت بزرگ‌تری دارند و عذابی بزرگ در انتظار آنان است.^۴

همچنین در این سوره عذابی دیگر را بیان می‌کند: «وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ»؛ مفسرین کلمه «کبره» را به معنای بزرگ‌ترین تهمت معنا کرده‌اند و ضمیر آن را به تهمت بر گردانده و گفته‌اند: معنایش این است: کسی که معظم این افک و مسئولیت بیشتر آن را گردن گرفته باشد و از میان تهمت زندگان از همه بیشتر آن را در میان مردم اشاعه داده باشد عذابی عظیم خواهد داشت.^۷ و برای تاکید بیشتر نیز شایعه‌کنندگان در امور منافی با عفت را نیز به شدت نکوهش کرده

۱. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۱۲۷.

۲. نور: ۱۴.

۳. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۱۲۷.

۴. رضایی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۱۴، ص ۱۳۳.

۵. نور: ۱۱.

۶. طبرسی، مجمع البیان، ج ۷، ص ۱۳۱.

۷. طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۵، ص ۱۳۰.

«در حقیقت کسانی که دوست دارند که زشتکاری در میان کسانی که ایمان آوردند، گسترشی آشکار یابد، برای آنان در دنیا و آخرت عذابی دردناک است؛ و خدا می‌داند و شما نمی‌دانید.

کسانی که عملاً مروج فحشا هستند، حال یا به حساب پول پرستی و یا از روی اغراض دیگری، که غالباً در عصر ما این اغراض، اغراض استعماری است، می‌خواهند فحشا در میان مردم زیاد شود، برای اینکه هیچ چیزی برای سست کردن عزیمت مردانگی مردم، به اندازه شیوع فحشا اثر ندارد.^۱ گناه هم‌چون آتشی است که اگر روشن شود و مهار نگردد، به نقاط مختلف جامعه منتقل می‌شود و حریق همه جا را فرا می‌گیرد و دیگر قابل کنترل نخواهد بود. اسلام همان طور که با آشکار کردن و گسترش فحشا و زشتی‌ها مقابله می‌کند، بر عیب‌پوشی و مخفی کردن گناهان نیز تأکید می‌کند.^۲ بنابراین گسترش فحشا در جامعه اشکال مختلفی دارد؛ از جمله تهمت ناموسی، بازگو کردن و شایعه پراکنی در مورد تهمت‌ها و دروغ‌ها، ایجاد مراکز فحشا و فساد، در اختیار گذاشتن وسایل گناه، تشویق به گناه و یا پرده دری کردن و ارتکاب گناه علنی. اسلام جامعه‌ی انسانی را هم‌چون خانه و خانواده‌ای به هم پیوسته می‌داند که پاکی و آلودگی آن در تمام افراد اثر می‌کند؛ از این رو در مورد آلودگی‌های اجتماعی و گسترش آن حساس است و با اشاعه‌ی فحشا مبارزه می‌کند.

۱. نور: ۱۹.

۲. مطهری، آشنایی با قرآن، ج ۴، ص ۴۹.

۳. رضائی اصفهانی، تفسیر قرآن مهر، ج ۱۴، ص ۱۴۰.

نتایج

نتایج حاصل از تحقیق حاضر با عنوان «پیامدهای شایعه پراکنی علیه مسلمانان با تکیه برسوره نور» عبارتند از:

یکی از بلاهای بزرگی که دامنگیر جوامع مختلف می شود و روح اجتماعی و تفاهم و همکاری را در میان آنها می کشد، مسئله شایعه سازی و نشر شایعات است. خداوند متعال در قرآن کریم در سوره ی نور به این مهم پرداخته است و مومنین را از شایعه پراکنی برحذر داشته است. در سوره ی نور پیامدهایی برای شایعه پراکنی بیان شده است که دراین مقاله به دو مقوله ی فردی و اجتماعی آن پرداخته شده است.

شایعه پراکنی از جمله گناهانی است که خداوند در سوره ی نور وعده ی عذاب دنیوی و اخروی برای آن داده است. و برای شروع کننده ی شایعه نیز عذابی عظیم تر بیان کرده است. در سوره نور در جریان افک به مومنین هشدار داده می شود که شیطان دشمن آشکار شماست و حربه های او را جدی بگیرید، زیرا شایعه پراکنی، پیمودن خطوات شیطان است.

انسان شریف است و دین مبین اسلام براین شرافت تاکید دارد و حفظ حرمت و آبروی انسان به خصوص مومنین اهمیت ویژه ای داد تا جایی که حرمت مومن از حرمت خانه کعبه بزرگتر شمرده شده است و هیچ چیز از جمله شایعه پراکنی نباید باعث شود که آبروی انسان خدشه دار شود.

دشمنان با ایجاد شایعه، روح اجتماعی و تفاهم و همکاری را میان مردم یک جامعه برهم می شکنند و باعث از بین رفتن روابط و دور شدن افراد جامعه از یکدیگر می شود. دشمن هنگامی که توانایی رویارویی با مومنی را ندارد، با شایعه پراکنی افکار عمومی را نگران و به خود مشغول ساخته و از مسائل ضروری جامعه منحرف میکند تا به مقاصد شوم خود برسد و به جامعه ی مومنین آسیب برساند.

از دیگر آثاری که در بعد اجتماعی متوجه جامعه می شود و خداوند متعال درباره ی آن هشدار داده ،اشاعه فحشا است. اشاعه فحشا اشکال مختلفی دارد؛ خداوند متعال در آیات سوره ی نور به صراحت

به مروجین فحشا هشدار عذاب دردناک می دهد و دراین باره تاکید دارد که گناه شایعه پراکنی همچون آتش است، اگر روشن شود و مهار نشود، می تواند تمام نقاط مختلف جامعه را فراگیرد و صدمات جبران ناپذیری به بار آورد.

• قرآن کریم

۱. امین، نصرت‌بیگم، تفسیر مخزن العرفان در علوم قرآن، تهران: نهضت زنان مسلمان، بی‌چا، ۱۳۶۱ ش.
۲. جمعی از پژوهشگران، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم‌السلام، قم: موسسه دائره‌المعرف فقه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۲ ه.ش.
۳. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم: آل‌البیت، بی‌چا، ۱۴۱۴ ق.
۴. حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، تهران: آرایه، چاپ اول، ۱۳۸۵ ه.ش.
۵. دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، روزنه، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ه.ش.
۶. رضایی اصفهانی، محمد علی، تفسیر قرآن مهر، قم: پژوهشهای تفسیر و علوم قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش.
۷. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ پنجم، ۱۴۱۷ ق.
۸. طبرسی، فضل بن حسن، ترجمه تفسیر مجمع‌البیان، تهران: فراهانی، چاپ اول، بی‌تا.
۹. طلاس، مصطفی، پیامبر و آئین نبرد، ترجمه حسن اکبری مرزناک، قم: مؤسسه انتشارات بعثت، بی‌چا، بی‌تا.
۱۰. قرشی بنابی، علی‌اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب‌الاسلامیه، بی‌چا، ۱۳۷۱ ش.
۱۱. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، بیروت: الوفاء، بی‌چا، ۱۴۰۳.
۱۲. مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، تهران: انتشارات صدرا، چاپ بیست و هفتم، ۱۳۸۹ ه.ش.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب‌الاسلامیه، چاپ دهم، ۱۳۷۱ ه.ش.
۱۴. نجفی، محمد حسن، جواهراللام، تهران: دارالکتب‌الاسلامیه، چاپ سوم، ۱۳۶۲ ه.ش.

مقاله

۱۵. طاهری، علی اکبر، "هدایت ها و ارزشها: گامهای شیطان"، شماره ۳۸، ص ۲.